

Lübnan ve Filistin Çatışmaları ve İran – Ortadoğu’da Türkiye’nin “Yeni” bir Dış ve Güvenlik Politikası mevcut mu?

Björn Blaschke

Türkiye ve Arap Dünyasında Türkiye’nin Algılanışı...

Timur Göksel’i tanır mısınız?

Timur Göksel, 2007 yazında yaşanan Lübnan Savaşı sırasında her sabah Beyrut’un merkezi Hamra’da bulunan Café de Prague’de kargah kuruyordu. Dünyanın her yerinden Lübnan’ın başkentine akın eden muhabirler için Göksel oldukça değerliydi. Çünkü uzun bir geçmiş Gökseli Levantenlere bağlamaktadır. 1978’den beri İsrail ile Lübnan arasındaki bütün bölgede konuşlandırılmış olan ilk UNIFIL (Lüb-

nan'ın Güneyinde Konuşlanan Birleşmiş Milletler Barış Gücü) birliklerinin gönderilmesinden bir yıl sonra Göksel bu birliklerin sözcüsü olmuştu. Daha sonra, 1995 yılında Göksel UNIFIL danışmanı oldu. UNIFIL'deki bu görevi ancak 2003 yılında sona erdi. O tarihten beri de kendisi Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde (AUB) siyasal bilgiler dersi vermektedir.

Bu yaşam hikayesiyle birlikte Göksel, 2006 yılındaki savaş sırasında her gün birkaç muhabirin kendisiyle mülakat yaptığı – örn. “Hizbullah'ın güçlü yanları ve zaafı”, “İsrail'in Stratejisi” veya “Lübnan Ordusunun Yapılanması” konularında – bir uzman haline geldi. Göksel'in, ifadelerini nükteli bir fıkra ile süsleyebildiği için, onunla yapılan röportajlar medya açısından idealdi – ve halen de öyledirler.

Göksel bir Türk. O tarihlerdeki Ankara hükümeti emriyle UNO'ya gelmiş olan ve UNO kapsamında Lübnan'a gönderilmiş olan bir Türk. Ve bugün Göksel artık Birleşmiş Milletler'in hizmetinde çalışmadığı – yani bir şekilde UNO-Türkiye tarihinde kaldığı – halde Lübnan'ı terk etmedi. Yukarıda da söylediğimiz gibi Göksel Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde ders vermektedir, örn. Askeri strateji dersi.

Sömürgecilik

“Benzetme yanlıştır...” kuralına saygı göstererek Göksel'i burada şöyle bir tehlikeli karşılaştırmada kullanacağız: Bir zamanlar Osmanlı sultanı adına hizmet etmek için imparatorluğun çeşitli bölgelerine, özellikle Akdeniz ülkelerine Bab-ı Ali tarafından valiler ve askerler gönderildi. İmparatorluğun sona ermesiyle birlikte, Osmanlı'nın 400 yıldan

fazla devam eden sömürgeci politikasının da sonu tayin edilmiş oldu. Bunun sonucunda birçok vali ve asker geri döndü.

Bunlardan bazıları da gittikleri bölgeyle ve bölge insanına sempati duyduğundan oralarda kaldılar. Bunlar – bazı “parlak ihracat kalemleriyle” ile birlikte asimile edildiler: Örneğin bugün Arap yönetim sisteminde Osmanlıca’dan geçmiş birçok kelime bulunmaktadır.¹

Söylediğimiz gibi, Göksel de Türkiye’den geldi ve Lübnan’da kaldı. Görevlendirilmesi UNO tarafından çoktan sona erdirilince, bulunduğu ülkenin insanlarına ve o ülkeye duyduğu yakınlıktan dolayı Beyrut Amerikan Üniversitesi’nde öğrencilere siyasal bilgilerin temellerini öğretmek amacıyla orada kaldı.

Bu anlamda Göksel, Osmanlı İmparatorluğu’nun bugünkü Arap dünyası için ifade ettiği pozitif yönünü canlandırmaktadır.

Ama acaba bu nedenle Timur Göksel aynı zamanda Türkiye ve Türk insanının Doğu ile Batı arasında köprü olma gibi çokça bahsedilen niteliği için canlı bir örneği midir? İslami bir topluma sahip laik bir devletten gelip Batı standartlarında eğitim almış bir insan olan ve bu nedenle de bütün tarafları tanıyan ve anlayan. Ve dolayısıyla da bütün taraflarca sevilen bir kişi mi acaba Göksel?

Böyle olsaydı elbette güzel olurdu.

Ama acaba Yakın Doğu’da Türkiye mi kendi arzu ettiği gibi pozitif bir şekilde algılanmaktadır, yoksa Batı mı?

¹ Örneğin bugün toprak mülkiyeti söz konusu olduğunda Arapça’da Türkçe kavramlar kullanılmaktadır.

Maalesef hayır. Ve bu durum 2006’da çıkarılan yeni UNIFIL yetkisi sonucunda Lübnan’a gelen Türk askerlerinde kolayca görülmektedir: Tabir caiz ise bir zamanlar başında Timur Göksel’in bulunduğu Türk birliği oldukça soğuk karşılandı. Ve bunun nedeni, Türklerin, Osmanlıların yasal halefi olmalarıdır. Buna göre birçok kişi mavi bereli Türk askerlerini “sömürgeci, baskıcı ve istismarcı güçlerin torunları” olarak görüyordu.

Batı İlişkileri ve İsrail

Bu – aşırı – güvensizlik, Lübnan’da faaliyet gösteren mavi berelilerin – genel itibarıyla – tarafsız görülmediklerinden dolayı artmaktadır. Şöyle ki: Neredeyse hiçbir Lübnanlı bu UNIFIL birliklerinin gerçekten İsrail ve Lübnan/Hizbullah arasındaki ateşkesi denetlediği görüşünde değil. Lübnanlılar, UNIFIL birliklerini taraflı davranan birlikler olarak algılamaktadırlar. Bu birlikler, İsrail’in ve sözde “Batı’nın” çıkarlarını koruyan askerler olarak görülmektedirler!

Bu “Batı” – ve diğer bütün ülkelerden önce ABD – Yakın Doğu’da 21.yy’ın sömürgeci gücü olarak görülmektedir. Ve Türkiye’ye burada tamamen Batı’nın bir parçası olarak bakılmaktadır. Türkiye onlarca yıldan beri AB’ye üye olmaya çalışmaktadır ve NATO’nun önemli bir üyesidir ki bu üyeliği ile Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri’nin güç politikasının taşıyıcı sütunu konumundaydı. Bu konumundan dolayı Washington Ankara’ya günümüze kadar özel bir “dostlukla” karşılık vermektedir.

Genel olarak bakıldığında Araplar ABD’yi kendilerinin düşmanı ola-

rak değerlendirmektedir.² Bu algılama, ABD'nin yine İsrail'in en yakın müttefiki olması gerçeğine dayanmaktadır. İsrail ise Yakın Doğu'da şüphesiz "birinci düşman" konumundadır.

Fakat Türkiye sadece ABD'ye dostluk bağlarıyla bağlı değil, aksine kuruluştan beri bu "birinci düşmana" oldukça yakın durmaktadır...³

Ankara hükümeti, uzun bir süreden beri İsraililer ile Filistinliler üzerinde arabulucu olarak etkili olmak için bu pozisyonunu kullanmaya çalışmaktadır. Hatta ara sıra Ankara'dan İsrail'e eleştiri dolu mesajlar da gönderilmektedir. Fakat Yakın Doğu'da, nihayetinde Türkiye'nin Kudüs'e bağlı kalacağı ve gerekirse Arapların aleyhine mevcut ittifaklara bağlı kalacağına şüphesiz gözüyle bakılmaktadır.

Osmanlı sömürgeciliği, Batı'ya yönelme ve İsrail ile ittifak içinde olma, Yakın Doğu'da Türklerin karşısına sık sık derin bir güvensizliğin/kuşkunun çıkmasına ve Türkiye'nin Lübnan'daki barış gücü birliklerinin bazen Ankara'daki yetkililerin ümit ettiği gibi olumlu karşılanmalarına neden olmaktadır.⁴

² Metinde bahsedilen temel yaklaşım, farklı toplumlarda ve bunların farklı tabakalarında görülmektedir ki insandan insana farklıdır. Güvensizlik ve reddetme, ABD'nin Arap dünyası üzerinde yıkıcı etki yapan dış politikasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda oldukça fazla sayıda Arap ülkesi, ABD'nin kendi vatandaşlarına sundukları imkanları takdir etmektedir. Buna ABD'nin kendiliğinden herkesin "bulaşıkçıdan milyonerliğe" bir kariyer sahibi olmasına imkan veren "sınırsız imkanlar ülkesi" olmasının birçok Arapın hayalini süslemesi de buna dahildir.

³ Dr. Gil Yaron, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkileri Antalya'da sunduğu bildiriye ayrıntılılarıyla anlattı. Türkiye ve İsrail arasındaki iyi ilişkiler, Ankara'nın Filistinliler ve İsraililer arasında bir uzlaşma sağlama çabasına bazı Filistin çevrelerinde şüpheyle bakılmasına neden olmaktadır.

⁴ Yukarıda belirtilen hususlar, 2003'te ABD'nin kendi açısından istemesine rağmen Iraklıların – hemen belirtelim ki sadece Kürt Iraklılar değil – Türk askerlerini "barış gücü" olarak Irak'ta istememelerine bir açıklama getirmektedir.

Çift Değerlilik

Ancak burada kesinlikle şu çift değerlilik mevcuttur: Yakın Doğu’da birçok insan, Türkiye’ye yukarıda belirtilenlerden dolayı kuşkuyla yaklaşmaktadır.

Fakat bazı insanlar aynı zamanda Boğaziçi’ne kıskançlıkla da bakmakta, Türkiye’nin büyümesini ve ekonomik gelişmesini, belli ölçüde demokratikleşmesini ve buna paralel olarak bireysel özgürlüklerin artışı-
nı kıskanmaktadır... .

“Yakın Doğu’daki insanlar da bütün bunlara seve seve sahip olmak isterlerdi, ama sahip değiller, çünkü onlar reform karşıtı iktidar sahipleri tarafından yönetilmektedir.” Bu doğru, ama sadece kısmen!

Gerçekte ise Yakın Doğu’da Türkiye’ye kıskançlıkla bakan sadece küçük bir azınlık söz konusudur. Toplumların sivil elitleri ara sıra Türkiye’deki özgürlükleri hayal edebilirler, ama aynı zamanda da mevcut sistemlerden en fazla kendilerinin istifade ettiklerinin farkına varırlar. Başkalarının sırtından ve wasta⁵ yardımıyla ticaret yapan da bunlardır.

Ve yine demokratik olmayan belli yapılara tutunarak “su yüzünde kalanlar” da yine bu kişilerdir. Çünkü demokrasi yönünde gerçekten köklü reformlar yapılacak olsa, Yakın Doğu’nun çoğu toplumlarında kısa sürede İslamcılar hakim olur, böylece de Yakın Doğu toplumlarının sivil çevrelerinin “Türkiye’deki gibi bir gelişme” hayalleri bir kabusa dönüşürdü.

Ama din ve siyasetin ayrılmasını, örn. Kemalistlerin Yakın Doğu’ya aşlamak istedikleri Türkiye modelindeki gibi bir laikliği, hali hazırda

⁵ Bu kavram, en yakın anlam olarak “ilişkilerin kullanılması” şeklinde tercüme edilebilir.

oradaki toplumlarda düşünmek mümkün değil. Ayrıca bunun başka bir sebebi de, “Arap” İslam anlayışının “Türk” İslam anlayışından farklı olmasıdır.⁶

Aynı şekilde – ister ılımlı, ister aşırı olsun – İslami gruplar, hareketler veya partiler de Türkiye’yi kesinlikle model olarak görmemektedir. Özellikle 2007 yılının ilk yarısındaki gelişmelerle, Türkiye’deki dini partilerin demokratik bakımdan gelişebilecekleri, fakat sürekli sert bir şekilde sınırlarının hatırlatılması ile karşı karşıya kaldıkları görülmüştür.

Kısacası, Türkiye Yakın Doğu’daki birkaç ülke tarafından olumlu algılanırsa da, Türkiye söz konusu olduğunda Arapların çoğu daha çok mesafeli hareket etmektedir. Bunlar Türkiye’de her zaman olduğu gibi – eski sömürgeci tarzında – ortaya konan belli küstahça davranış biçimlerine daha çok nefretle bakmaktadırlar. Böylece herhalde Türklerin Araplarla ilgili esprileri haklı olarak ırkçı olarak nitelendirilmektedir.⁷

Güncel gelişmeler

Mevcut ayrılık, İslam dünyasındaki güncel dini-siyasi değişikliklerle daha da artmaktadır. Sünniler ve aleviler arasında gittikçe artan bir çatışmanın olduğu görülmektedir. Bu nedenle Arapların birçoğu kendine, bugün Türkiye’nin nerede durduğunu sormaktadır. Ankara, İran ve Suriye’ye, yani Şii dünyasıyla yakınlaştı. Fakat içinde Sünni Müslü-

⁶ Bu konuyu burada daha ayrıntılı ele almak, çok zaman alacağından sadece şunu söylemek yerinde olur: Türkiye’deki İslam, Şamanizm ve Orta Asya etkisinde kalmıştır ve böylece “Arap” Müslümanlığından oldukça uzaktır.

⁷ Gunnar Köhne bu konuyu, Antalya’da sunduğu bildirisinde ayrıntılarıyla ortaya koymuştur.

manların ağırlıklı olduğu Türkiye aynı zamanda Yakın Doğu’nun Sünni Arap güçlerinin eline oynamaktadır. Örneğin Irak’ın kuzeyindeki Tamim vilayeti ve onun başkenti Kerkük söz konusu olduğunda.⁸

İzlediği böyle bir dış politikadan dolayı Türkiye’nin yerini belirlemek zor olmaktadır. Türkiye’nin bir taraftan yana olup olmadığı – eğer tarafsızsa, kime taraf olduğu – açıkça belli olmamaktadır.

Sonuç

Timur Göksel, Doğu’yu ve Batı’yı açıklıkla karşılayan bir insan. Kendisi, toplumu Müslüman olan laik bir devletten gelmekte ve her iki tarafı da tanımakta ve anlamaktadır. Göksel bunu biliyor, tutum ve davranışlarında bunu vurguluyor ve bütün Lübnan ve insanlarına sempati duymaktadır. Bütün bu özelliklerinden dolayı herkes tarafından sevil-

⁸ Tamim vilayetinin – böylece de Kerkük’ün – Irak Kürdistan özerk bölgesine katılmasını önlemek söz konusu olduğunda bölgenin Sünni-Arap devletleri (Ürdün, Suudi Arabistan, Mısır) de Türkiye ile birlikte hareket etmektedir. Kürtler, bu kentin ve buna ait olan Tamim ilçesinin kendi özerk bölgelerine katılmasını istiyorlar. Onların gerekçeleri şu: Kentte eskiden beri Kürtler hakimdi. Eski rejim bunları zorla Araplaştırdı. Bunun için sadece Kerkük’ün ve Tamim’in Kürtlere geri verilmesi uygundur. Bu arada kentteki birçok Arap, ama aynı zamanda Kerkük’teki Türkmen azınlık, Kürtlerin bu taleplerine karşı çıkmaktadır. Onlar, bu kentin Kürdistan’a katılmasından sonra Kürtler tarafından baskıya uğramaktan korkuyorlar. Tamim halkı 2007 yılı içinde yapılacak bir referandum ile bu kentin nereye ait olduğu konusunda karar verecek – bunu Irak anayasası öngörüyor. Nüfus yapısına bakıldığında referandumun sonucunu bugünden kestirmek mümkün: Bir referandum sonrasında Kerkük kesinlikle Irak Kürdistan’ının bir parçası olur – ve artık Bağdat’tan değil Erbil’den yönetilir. İşte Ankara’daki strateji uzmanları da bunu önlemeye çalışıyor. Uzmanlar, Irak Kürtlerinin Kerkük bölgesindeki büyük petrol rezervleriyle finanse ederek orada kendi devletlerini kurmalarından korkuyor. Irak Kürtlerinin bağımsızlığı, Türkiye’deki Kürtlerin bağımsızlık heveslerini de harekete geçirebilir – ve böylece PKK’ya daha fazla destek sağlayabilir. Aynı zamanda Irak’taki Sünni Araplar, Sünni Arap devletler tarafından desteklenmektedir. Çünkü eğer günün birinde Irak gerçekten bölünürse, Tamim kentinin Irak Kürdistan’ına katılmasıyla birlikte, Sünniler önemli petrol rezervlerini kaybetmiş olacaklar.

mese de herkesten saygı görmekte ve herkes tarafından dinlenmektedir.

Eğer Türkiye Göksel'in niteliğine sahip daha fazla insanı "elçi" olarak Arap dünyasına gönderebilseydi, kendisinin de Yakın Doğu'da çok daha iyi bir saygınlığa kavuşabileceği varsayılabilirdi.

Türkiye bugün "Doğu ile Batı arasında" efsanevi köprü olduğunu ileri sürmektedir. Fakat bu iddiasını ispatlayabilmesi için, birçok şeyin değişmesi gerekmektedir. Bu ise Arap dünyası için, Ankara'nın Batı'ya, özellikle de ABD ve İsrail'e eleştirel yaklaşması demektir.

Ayrıca Türkiye, uzun süre sömürgeci Osmanlıların geleneğinde görülmemeye çalışmak zorunda kalacaktır. Bu da yine Kemalist elit kesimin bu kibirli tutumundan vazgeçmesini gerektirir. Çünkü kibirli olan kimse kendini daha iyi, daha kurnaz, daha büyük, daha modern... vs. telakki eder. Bu kimse "kendisini başkalarının üstünde görür"... .

Arapların tek gayelerinin Türklerin izinden gitmek olduğunu kabul etmek, bu kibirli yaklaşımların başında gelir.